

УДК 783.6(08):37.036

Ірина Матійчин, кандидат мистецтвознавства,
доцент кафедри методики музичного виховання і дирижування
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

ВИКОРИСТАННЯ ЗБІРНИКІВ ЦЕРКОВНИХ ПІСЕНЬ ЯК ПОСІБНИКІВ ДЛЯ МУЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ (кінець XIX – перша половини XX ст.)

Стаття висвітлює проблеми методичного забезпечення шкільної музичної освіти у Східній Галичині кінця XIX – першої половини XX ст. та акцентує увагу на ролі у їх частковому вирішенні збірок церковних пісень. Визначальне значення в успішному застосуванні цих збірок пов'язується із їх опорою на новий пісенний матеріал, створений на основі розмовної мови народу.

Ключові слова: збірки церковних пісень, літургічні і паралітургічні пісні, шкільна освіта, музичне виховання.

Літ. 27.

Ірина Матійчин, кандидат искусствоведения,
доцент кафедри методики музикального виховання і дирижування
Дрогобычского государственного педагогического университета имени Ивана Франко

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ СБОРНИКОВ ЦЕРКОВНЫХ ПЕСЕН В КАЧЕСТВЕ ПОСОБИЙ ДЛЯ МУЗЫКАЛЬНОГО ВОСПИТАНИЯ ШКОЛЬНИКОВ (конец XIX – первая половина XX в.)

Статья освещает проблемы методического обеспечения школьного музыкального образования в Восточной Галичине конца XIX – первой половины XX века и акцентирует внимание на роли в их частичном решении сборников церковных песен. Существенное значение в успешном использовании этих сборников связывается с их опорой на новый песенный материал, созданный на основе разговорной речи народа.

Ключевые слова: сборники церковных песен, литургические и паралитургические песни, школьное образование, музыкальное воспитание.

Iryna Matiychun, Ph.D. (Candidate of Arts), Associate Professor of the
Music Education Methods and Conducting Department of the
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

USING OF THE CHURCH SONGS COLLECTIONS AS GUIDES FOR MUSIC EDUCATION OF STUDENTS (LATE XIX – EARLY XX CENTURIES)

The article highlights the problems of methodological support of music education in Eastern Galicia late XIX – early XX century. In addition it focuses on role of the church songs collections. The successful implementation of these collections is associated with reliance on new song material that is based on the spoken language of the people.

Keywords: collections of church songs and liturgical songs paraliturgical, school education, music education.

Постановка проблеми. Роль національно-патріотичного виховання у формуванні особистості у наш буремний час осмислюється з врахуванням позитивного та негативного досвіду розвитку регіонів сучасної України з врахуванням цілого комплексу його складових. Одним із важливих засобів музично-естетичного, релігійного та патріотичного виховання школярів Східної Галичини наприкінці XIX – у першій половині XX ст. за відсутності спеціально розроблених підручників стали збірки церковних пісень. Відігравши важливу роль у світоглядному розвитку молоді того часу, вони не втратили свого виховного значення і в

наші дні і можуть використовуватися як додаткове джерело поповнення шкільного пісенного репертуару.

Аналіз наукових досліджень та публікацій. Вплив різних чинників на музичну освіту та виховання другої половини XIX – першої половини XX ст. був предметом розгляду низки наукових праць. Так, В. Черкасов робить стислий історичний екскурс “Становлення і розвиток вітчизняної музичної освіти в різні історичні періоди”. І. Фрайт проблемі музичного виховання школярів у діяльності західноукраїнських композиторів другої половини XIX – початку XX ст. присвятив свою кандидатську дисертацію.

Докторську дисертацію “Музично-естетичне виховання дітей та молоді в Україні в другій половині XIX – на початку XX ст.” захистив О. Михайличенко. Вивченню розвитку української музичної культури Галичини згаданого періоду багато наукових праць присвятили М. Загайкевич, С. Павлишин, Ю. Булка, Л. Ханик, Й. Волинський, Я. Колодій, Л. Мазепа, Л. Кияновська, О. Козаренко, М. Черепанин, І. Бермес, О. Фрайт, Б. Забуга та ін. Деякі науковці у своїх працях побіжно висвітлюють бібліографію нотних збірок церковних пісень, зокрема С. Щеглова, Т. Пасичинський, М. Черепанин. Останній аналізує бібліографію церковних співаників кінця XIX – початку XX ст. у контексті висвітлення навчальних посібників для народних шкіл Галичини, оскільки церковній музиці відводилася значну роль у вихованні молоді. Та все ж окремо церковні співаники як музичні посібники не розглядалися, цьому присвячена ця стаття.

Метою статті є розкриття значення збірок церковних пісень у шкільній музичній освіті кінця XIX – першої половини XX ст.

Виклад основного матеріалу. Після відміни під тиском поляків обов'язкової освіти у 1813 р. українське шкільництво в Галичині, зосереджене передусім у парафіяльних школах, практично занепало. Це було передусім викликано тим, що батьки-українці не бажали віддавати своїх дітей до школи, оскільки до війська забирали, перш за все, грамотних людей. Важливою причиною була також відсутність учителів, які могли б навчати українською мовою, адже освічені верстви українського населення краю здебільшого полонізувалися.

Все це привело до активізації боротьби передовими діячами за українську школу, мову й літературу, за її національний характер. Початок такої боротьби поклали молоді представники української інтелігенції, вихованці греко-католицьких семінарій та богословського факультету Львівського університету. З лав духовної семінарії вийшли також і піонери відродження української музики, що також дбали про піднесення освітнього рівня народу. Вихованці перемишльської музичної школи, заснованої єпископом І. Снігурським 1828 року, Михайло Вербицький та Іван Лаврівський не тільки заклали підвалини розвитку музичної культури Східної Галичини, а й внесли свій вклад у розвиток музичної педагогіки. Так, розвідка М. Вербицького “О твореннях музикальних церковних и мирських” обґрунтувала важливість використання у шкільних музичних хрестоматіях

рівноцінно церковної та світської музики, а виданий І. Лаврівським підручник співів для учнів нижчих та середніх шкіл на основі церковних творів [24, 241], став прикладом, який згодом наслідуватимуть інші композитори-священники.

Перші потуги у справі музичного виховання молоді, здійснені у Перемишлі (заснування “Товариства галицьких греко-католицьких священників для поширення письма, просвіти і культури серед вірних”, відкриття дяківчительського інституту та музичної школи, організація потужного хорового колективу) хоча й принесли свої плоди (справу Перемишля продовжив Львів, зокрема хор греко-католицької духовної семінарії під проводом Г. Шашкевича та І. Сінкевича, хор Ставропигії під орудою О. Левицького; виникають подібні осередки хорового співу і в Самборі, Чернівцях, Мукачевому [9, 86]), та суттєво не вплинули на стан загальної музичної освіти.

Серйозні зміни у системі шкільної освіти постають аж у 70-ті роки XIX ст. У 1873 році було проведено реформу початкової освіти у Східній Галичині, а наступного року для всіх категорій народних шкіл Австро-Угорщини видано навчальні плани, згідно з якими уроки співу та музики стали обов'язковими [10, 393]. Навчати дітей тепер мали тільки кваліфіковані вчителі. Таке нововведення означало певне відокремлення школи від церкви, що не могло сприйнятися позитивно, особливо у сільській місцевості. Так, Г. Третяк у часописі “Рускій Сіон” аналізує причини занепаду церковного співу по сільських церквах і вбачає пряму залежність “що пініє наше церковне на селі систематично и глибоко упадає, и то въ пропорції до того, якь наши народніи школы отъ церкви удаляются и упадають... Наши школы тогды наилучшими были коли въ школі училъ дякъ співати и писати по руски...” [20, 245]. Тут є правдиве зерно, адже призначені учителі були повністю залежні від австро-угорської влади, що була більш лояльною до поляків, ніж до українців. Так, В. Доманицький пише, що у Шкільній Красвій Раді, яка курує всі школи Східної Галичини, заправляють усім поляки. З 14 інспекторів, що доглядають за школами в краю, тільки два українці. Якою мовою вчити дітей (краєвими мовами вважалися українська, польська і німецька) – вирішує місцева Шкільна Рада, зазвичай не на користь української. І додає: “Українському вчителеві нема волі. Як тільки почне він щось робити на користь людям, то його зараз же посилають “на Мазури”, у польську тобто Галичину. Тимто священник більш важить на селі, як учитель” [3, 38 – 43]. А. Г. Третяк

у своєму дописі радить дякам та священникам у тих селах, де нема шкіл, самим їх закладати і вчити співати, бо “я знаю изъ опыта, що если діти співати будуть, то они сами до руского языка больше прикладатися будуть...” [20, 247]. Цей зв’язок між піснею і мовою схоплений дуже точно, а усвідомлення його незабаром приведе до появи потужної хвилі духовних пісень, створених народною мовою, а згодом і збірок церковних пісень, які відіграють важливу роль у музично-естетичному та національному вихованні молоді.

Патріотична активність галицької інтелігенції набула розвитку у 80-х роках XIX ст. У Львові була організована окрема міська школа ім. М. Шашкевича (1880) з українською мовою викладання. Засноване у Львові Руське товариство педагогічне (1881) своїм завданням поставило дбати про потреби народу в справі виховання на основі рідної мови. 1885 року створено політичне товариство “Народна рада”, метою якого став розвиток “руської народности” як самостійної і відмінної від польської чи російської.

Відомі діячі музичної культури, окрім творчої діяльності, піклувалися підвищенням рівня початкової музичної освіти, самі долучаючись до педагогічної праці. Так, у 1894 – 1895 роках композитор і священник О. Нижанківський працював у Львівській чоловічій учительській семінарії (відомо, що він ще з часів навчання у духовній семінарії був активним борцем за повсюдне використання рідної мови [16, 34]). Уроки музики і співів у Станіславові (нині Івано-Франківськ) та навколишніх селах (Микитин, Угорники) вів композитор Д. Січинський, автор збірки народних і патріотичних пісень для дітей “Ще не вмерла Україна” у супроводі фортепіано. Священик і музичний діяч Й. Кишакевич працював у Перемишльському дівочому інституті та вів хорувий клас у руській гімназії. Про дидактичне призначення творчого доробку композитора пишуть В. Садовський (Домет) [4, 61], Л. Кияновська [6, 32 – 37]. На жаль, митці зіткнулися з певними труднощами в організації процесу навчання. Насамперед це були проблеми, пов’язані з відсутністю навчальних посібників з теорії музики та шкільних співаників, написаних українською мовою.

Ретельно проаналізувавши стан музично-естетичного виховання, композитор і священник В. Матюк у статті “В справі нотного хорового співу у нас по селах і містах” прийшов до висновку, що “мусить у нас перевестись організація і лучність всіх існуючих товариств співочих, а не менше прийняти ся спосіб систематичної науки співу, передовсім

елементарної науки співу руских дітей” [13, 2]. Автор пропонував зібратися обдарованим музикантам (серед яких називає І. Воробкевича, П. Бажанського, Н. Кумановського, О. Нижанківського, Г. Топольницького, Ф. Колессу та Й. Кишакевича) для того, щоб “сею справою заняти ся і остаточно в одно місце зіхати ся, уложити і згодити ся на найпрактичніший спосіб поступованя при научуваню початкового співу так званого А,В,С, як і видати необхідний підручник науки співу” [13, 2].

Цікаві відомості про згадану нереалізовану ідею з’їзду українських музикантів Галичини для обговорення стану музики в краю у різних царинах її застосування (церковна музика, навчання співу в школах, народна музика) подає Я. Горак [27] (ця ідея передувала появі 1901 року “Союзу співацьких і музичних товариств” та відкриттю 1903 року Вищого музичного інституту).

Про прикладне значення творчості В. Матюка свідчать ранні збірки композитора: “Пісні церковні з різних авторів і народних напівів” для жін. хору (Львів, 1894), “Пісні на Рождество (коляди)” для міш. хору (б. р., рукопис), “Церковні пісні” для різних хорових складів (б. р., рукопис), “Руський співаник для шкіл народних”, “Малий катехиз музики”, “Короткий начерк науки гармонії і композиції”, а також “Співаник церковно-народний для шкіл народних” (Львів, 1911) та “Церковно-народний співаник” (Львів, 1924). Низка його методичних праць залишилась у рукописах: “Вправи в музиці теоретичній”, “Наука музикальної композиції”, “Школа співу”.

І. Фрайт звертає особливу увагу на “Руський співаник для шкіл народних” та “Малий катехиз музики”, які стали чи не першими підручниками, які Шкільна рада у 1884 році схвалила для навчання у народних школах, а з 1889 року – і в учительських семінаріях (за дослідженням автора, видані ці посібники були аж 1886 року коштом самого В. Матюка, і тільки після цього почали використовуватися у навчально-виховному процесі народних шкіл) [21, 266]. І. Фрайт називає В. Матюка першим серед композиторів Східної Галичини автором, який створив малу прогресивну школу співу, де теоретичний матеріал катехизу закріплювався практичними вправами зі співаника [22, 16]. Згодом ця ідея була підтримана іншими митцями.

Відгук на “Руський співаник” помістила “Шкільна часопись”, у ній відзначено як особливу цінність те, що автор помістив у ньому, крім пісень світських, також і церковні: літургічні, коляди і щедрівки, чим особливо причинився до

піднесення церковного співу [25, 71 – 72]. Церковний співаник В. Матюка отримав високу оцінку польського професора М. Солтиса: "...Не знаємо, що більше хвалити: чи багатство релігійних людських мелодій, чи працю муравлину і повну таланту автора, котрий потребував літ, щоби такого збору довершити. Простота гармонії, що дуже часто обертаєть коло чотирьох ступенів тонації, могла би дати причину до закиду монотонії; однак коли зважити, що діло се призначено до науки співу релігійного в школах людських та виділових і тому з природи річи вимагає досконалої ясности і простоти гармонічної, то мусимо признати, що представлене просте і тверезо було найвідповіднішим і єдино можливим" [2, 3]. Добрий відгук співаник отримав і від С. Людкевича [11, 22].

Та те, що сприйнятне наприкінці XIX ст., не завжди доцільне надалі. Так, рецензія на виданий 1911 р. "Співаник церковно-народний для шкіл народних" В. Матюка, попри здебільшого схвальну оцінку, містить і ряд критичних зауваг, зокрема через закостенілу традицію використання етимологічного правопису у літургійних піснях, зовсім недоречну у шкільному посібнику: "...Се ж проста тільки неконсеквенція: бо коли можна пр. написати "по нашому" "Царю Христе справедливий", то чому не можна-б так само написати "Іже Херувими" або "Амін" і т. д. А так діти будуть вірно горлати "Іже Херувими", "Амін" і т. д." [26, 220]. Варто зауважити, що подібних недоречностей допускалися й інші укладачі церковних збірок того часу.

Педагогічне спрямування мала збірка отця І. Кипріяна "Співи набожні для ужитку молодіжи (особливо шкільної) в два сопрано і альт" (видана 1882 року двома випусками), а його праця "Учебник початкових відомостей музики і співу" (1885) залишається важливим прикладом в історії розвитку методики музичного виховання як перший теоретичний підручник з музики¹.

Певну роль як утверджений для вивчення у школах підручник відіграв "Співаник церковний для шкіл народних" А. Вахнянина (Львів, 1889). Він включав пісні до найбільших релігійних свят року, як літургійні, так і паралітургійні. Спираючись на дотримання традицій, укладач опрацював у збірці тільки давні духовні пісні, на жаль, не звертаючи увагу на новий пісенний матеріал, зразки якого вже пробивалися до спраглої рідного слова галицької молоді. Підручник викладений триголосом для сопрано, альту і баса.

З 1897 р. у Перемишлі отець М. Копко почав видавати літургійні пісні за народно-церковними наспівами під назвою "Музикальна бібліотека". Про призначення видання як доступного навчального посібника для "науки всенародного пінія" та в якості шкільних підручників пише "Дяковській глас" за 1900 рік [5, 143]. Перші п'ять випусків "Музикальної бібліотеки" крайова Шкільна рада рекомендувала для народних шкіл. Творчість священика також тісно пов'язана із педагогічною діяльністю – у 1892 – 1907 роках він працював учителем музики та диригентом жіночої семінарії.

На межі століть з'являється низка церковних збірок, укладачі яких прагнули розмовну мову галицьких українців підняти на літературний рівень (О. Нижанківського і В. Матюка, В. Стеха, І. Дуцька, Й. Кишакевича, а згодом антологічних видань). Вміщені у цих збірках нові духовні пісні ставали не тільки носіями духовної традиції, але й, за влучним висловом О. Рудакевич, "першими ластівками" нового відродження української музичної культури в національному дусі та в новочасному розумінні цього слова [15, 134]. Їх виховний вплив на шкільну молодь важко переоцінити.

На початку XX ст. зростає кількість спеціальних музичних посібників для школярів. Деякі збірки, видані для дітей, не містили духовних пісень (посібники Д. Січинського, Я. Ярославенка) і піддавалися критиці, адже їх використання вважалося необхідною умовою музичного виховання. Учитель з Надвірнянщини (с. Ланчин) М. Моравецький у рецензії на "Співаник для шкіл народних" Я. Ярославенка критикує його за невідповідність вимогам для народних шкіл, завдання яких полягало в "розбуджувані і образовані замилюванні до співу, убагоджені ума, образовані чувств релігійних і патріотичних. Уздібнені дітий до співанія в хорі і поодинокі пісень церковних і народних" [14, 10]. У співаниках для дітей початку XX ст., поряд із давніми, починають друкуватися і новостворені духовні пісні. Сам М. Моравецький випустив "Повну Службу Божу по народному напіву з колядами, воскресними і принагідними піснями на дівочий двоголосний хор" (Станиславів, 1926). З пісень нового покоління до збірки ввійшли: "На небі зірка" В. Матюка, "Во Вифлеємі" О. Нижанківського, "Христос воскрес! Радість з неба" Л. Ремези, "Божая Мати, чиста Дівиче" В. Матюка.

"Співаник школяра" 1905 року [19, 210], хоч і не містить нотного матеріалу, пропагує переважно нові пісні різних авторів. Так, із 16 надрукованих

¹ Детальніше про це див.: Фрайт І. І. Кипріян – композитор, педагог, священик // Бойки. – 2002. – С. 270 – 274.

там текстів духовних пісень 11 – нові. Оскільки “Співаник школяра” є одним із перших методичних посібників, що відреагував на появу нових духовних пісень, то не дивно, що у ньому відобразилася творчість піснярів-зачинателів нової хвилі розвитку української духовної пісні В. Матюка, В. Стеха, О. Нижанківського, М. Лончини², які вже мали на той час друковані авторські збірки.

Виданий 1907 року “Співаник” В. Навроцького та В. Сайка [18, 209] у третій і четвертій частинах містить значну кількість духовних пісень різних авторів (М. Лисенка, Н. Вахнянина, С. Воробкевича, І. Барановського, а також І. Біликовського, хоч його прізвище не вказано) для дитячого хору. Це переважно пісні-молитви (вранішні, про дощ, про погоду), величальні пісні та коляди. Збірка відзначається духом соборності і поєднує в собі духовні пісні греко-католицьких та православних авторів.

Деякі шкільні посібники містили по одній чи кілька духовних пісень нового покоління. 1911 року вийшов у світ “Співаник для шкіл народних” С. Воробкевича [1], який містить 3-голосу гармонізацію Ф. Колесси щедрівки “В галицькій землі” І. Біликовського. Ця пісня в такому ж вигляді надрукована у “Співанику для дитячої дошкільної та шкільної музики” М. Гайворонського [17]. У “Шкільному співанику у двох частях” Ф. Колесси [7, 114], затвердженому 1927 року як підручник для шкіл з українською мовою навчання в Галичині, надрукована (одноголоса) коляда О. Нижанківського “Во Вифлємі нині новина”, причому з позначкою, що це народна пісня.

Ряд нових пісень використано у неопублікованому збірнику “Молитви и пісні для інтернатських питомців” (Ужгород: Печатня ОО. Василян, 1925). Серед 20 надрукованих тут пісень є кілька давніх (“Христе Царю справедливий”, “Уже Пилат подписуєт”, “Христіане плачте”), а всі решта – нові пісні різних авторів (не всіх їх можна визначити, а збірка ніяких відомостей про авторів не дає). Серед відомих авторів збірки – о. М. Лончина (пісні “Благослови всім, Ісусе”, “Славім всі Серце”, “З нашої землиці”), о. В. Стех (“Радуйся, Серце”, “Одізвись, мій Боже”, “Просимо Тя, Діво”), о. В. Матюк (“Божая Мати, чиста Дівиче”, “О Богородице, Діво Маріє”), о. Й. Кишакевич (“Вже день скінчився”, “Витай між нами”).

До випуску церковних збірок, зважаючи на їх велике музично-виховне значення, долучаються і композитори-професіонали. Опираючись на викладені у статті “Справа нашого церковного

співу” (“Український вістник”, 2 серпня 1921 р.) думки та констатуючи, що “в наших народних та середніх школах церковний спів є, силою фактів, дотепер одним з видних чинників естетичного виховання нашої молоді” [12, 248], С. Людкевич створив “Збірник церковних і літургічних пісень” для шкільних мішаних хорів (Львів, 1922). В. Барвінський видав збірку чудових аранжувань відомих коляд для фортепіано (Львів, 1931), а також опрацював і видав збірку пісень на основі “Богогласника”, доповнивши її кількома духовними піснями нового періоду (Краків, 1944). М. Гайворонський створив “Співаник для дітей дошкільного і шкільного віку”, в якому охоплено повний календарний рік, включаючи головні релігійні свята [17], а також опрацював канти із почаївського Богогласника на мішаний і однорідний хор (Жовква, 1939). Значення таких збірок було велике, адже, за посиланням Л. Шевчук-Назар на рекомендації з “Lektury” на 1938 рік (Галичина тоді належала до Польської держави), заняття музикою мали розпочинатися з дитячих, а далі костельних, релігійних, а вже потім патріотичних, маршових та народних пісень [24, 241].

Саме використання церковних та шкільних співаників у музичному вихованні дітей та методичній підготовці вчителів, на думку М. Черепанина, надавало навчально-виховному процесу систематизованого й цілеспрямованого характеру: “Завдяки зусиллям В. Матюка, І. Кипріяна, А. Вахнянина, М. Копка, Д. Січинського, Ф. Колесси, О. Нижанківського та інших народні школи отримали підручну літературу, що ґрунтувалася на теоретичних принципах музичної науки. А спеціальні випуски й додатки до співаників значно збагатили пісенний репертуар шкільних та церковних хорів” [23, 274].

Оскільки, як пише Л. Назар-Шевчук, “парохіальні школи та дяки як шкільні вчителі були питомим українським явищем, загально поширеними на початку століття [24, 240]”, найбільш доступними підручниками співу виявлялися збірки церковних пісень, які видавалися великими тиражами і розповсюджувалися за незначні кошти. Таким чином духовні пісні, пропагуючи релігійно-моральні та національно-патріотичні цінності, мали можливість впливати на виховання молодого покоління не тільки у церковному середовищі, а й у школі. Саме завдяки цілеспрямованому впливу Греко-католицької церкви, яка виявилася істинно українською по духу церквою, молодь Східної Галичини наприкінці XIX – у першій половині XX ст. отримувала міцне виховне підґрунтя, що дало можливість їй вистояти у важкі часи

² Збірка М. Лончини не віднайдена.

**ВИКОРИСТАННЯ ЗБІРНИКІВ ЦЕРКОВНИХ ПІСЕНЬ ЯК ПОСІБНИКІВ ДЛЯ МУЗИЧНОГО
ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ (кінець XIX – перша половина XX ст.)**

національних змагань, адже, як писав М. Костомаров, “український народ берегтиме в собі релігійні основи доти, доки існуватиме сума головних ознак, що становлять його народність” [8, 43].

Висновки. Збірки церковних пісень, які у великій кількості видавалися наприкінці XIX – у першій половині XX ст. в Східній Галичині, широко використовувалися у музично-виховній роботі як шкільні посібники. З одного боку це відбувалося через брак відповідних підручників з музики, з іншого – через великий виховний потенціал, який був зосереджений у змісті духовних пісень того часу. Деякі із розглянутих у роботі збірок були навіть офіційно затверджені Шкільною радою як підручники з музики. І навпаки, окремі шкільні співаники повністю або частково базувалися на піснях релігійного змісту. Варто додати, що неофіційно, особливо у парафіяльних школах, збірки церковних пісень, написані рідною мовою, використовувалися ще ширше. Тому можна стверджувати про пріоритет релігійно-національного виховання у шкільній музичній освіті досліджуваного періоду, а церковні співаники стали важливим засобом такого впливу на підростаюче покоління.

1. Воробкевич І. Співаник для шкіл народних / Ісидор Воробкевич; [впорядкував і доповнив В. Навроцький]. – Частина III. – Відень, 1911. – 92 с.

2. Діло. – 1896. – Ч. 11. – С. 3.

3. Доманицький В. Про Галичину та життя галицьких українців / Василь Доманицький – Київ: Просвіта, 1909. – 80 с.

4. Домет (Садовський В.) Йосиф Кишакевич // Альманах музичний. – Львів: друкарня НТШ, 1904. – С. 61.

5. Дяковській глас. – Станіславів, 1900. – Ч. 9. – С. 143.

6. Кияновська Л. Творчість отця Йосифа Кишакевича / Любов Кияновська. – Львів: Поклик сумління, 1997. – С. 32, 37.

7. Колесса Ф. Шкільний співаник у двох частих / Філарет Колесса. – Львів, 1925. – 108 с.

8. Костомаров Н. Две русские народности / Николай Костомаров // Основа. – Санкт-Петербург, 1861. – № 3. – С. 33 – 80.

9. Кудрик Б. Огляд історії української церковної музики. Перевидання 1937 року / Борис Кудрик; [вступна стаття, коментарі Ю.П. Ясіновського]. – Львів, 1995.

10. Луганська К. Музична освіта / К. Луганська, О. Шевчук // Історія української музики. – Київ, 2002. – Т. 2. – С. 380 – 394.

11. Людкевич. С. Віктор Матюк / Станіслав

Людкевич. – Львів: друкарня І. Айхельбергера [б.р.]. – С. 22.

12. Людкевич С. Справа нашого церковного співу / Станіслав Людкевич // Дослідження, статті, рецензії, виступи. – Львів, 2000. – Т. 2. – С. 244 – 248.

13. Матюк В. В справі науки нотного хорального співу у нас по селах і містах / Віктор Матюк. – Діло. – 1898. – Ч. 275. – С. 1 – 2.

14. Моравецький М. Рецензія “Співаника для шкіл народних, ч. I і II” зложеного Я. Ярославенком, виданого українською накладнею у Львові / Михайло Моравецький // Учитель. – 1906. – Ч. 1.

15. Рудакевич О. Українська національна ідея в духовній музиці Галичини у XIX столітті / Оксана Рудакевич // Київська церква – 2000. – № 3 (9). – С. 133 – 135.

16. Сов'як Р. Остап Нижжанківський. Нарис про життя і творчість / Роман Сов'як. – Дрогобич: Відродження, 1994. – 88 с.

17. Співаник для дітей дошкільного та шкільного віку / [уклад. Михайло Гайворонський]. – Львів: Накладом українського педагогічного товариства. – Печатня ОО. Василіян у Жовкві, 1922. – 30 с.

18. Співаник. Школа народна в 4 частих / [уклад. Василь Навроцький і В. Сайко]. – Жовква: Печатня ОО.Василіян, 1907. – 32 с.

19. Співаник школяра / [уклад. о. Петро Пилипець]. – Львів: Ставропігійська типографія, 1905. – 40 с.

20. Третьяк Г. О пінії церковном по сільських церквах (Допись до Сіона) / Г. Третьяк // Рускій Сіон. – 1875. – Т. 5 – Ч. 8. – С. 244 – 247.

21. Фрайт І. Внесок В. Матюка у розвиток музичної освіти і виховання в Західній Україні / Іван Фрайт // Бойки. – Дрогобич, 2002. – С. 264 – 269.

22. Фрайт І. Проблеми музичного виховання школярів у діяльності західноукраїнських композиторів (друга половина XIX – початок XX ст.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.01 / Іван Фрайт. – Івано-Франківськ, 1998. – 18 с.

23. Черепанин М. Церковні та шкільні співаники / М. Черепанин // Музична культура Галичини. – Київ, 1997. – С. 265 – 268.

24. Шевчук-Назар Л. Розвиток української музичної освіти та виховання в Галичині першої половини XX ст. / Лілія Шевчук-Назар // Musica Galiciana. – Rzeszów, 2000. – Т. 5. – С. 231 – 246.

25. Шкільна часопись. – 1886. – Ч. 9. – С. 71 – 72.

26. Юцишин І.О. В. Матюк: Співаник церковно-народний для шкіл народних / І. Юцишин // Учитель. – 1912. – Ч. 7. – С. 220.

27. http://vuzlib.com.ua/articles/book/32602Z%D1%97zd_ukra%D1%97nskikh_muzik_1899/2.html

Стаття надійшла до редакції 17.01.2016

